

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ УПРОВАДЖЕННЯ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті обґрунтовано актуальність і практичну значущість розв'язання проблеми вдосконалення підходів до формування моральної культури особистості майбутнього вчителя іноземних мов. Зазначено основні складові моделі формування досліджуваного поняття. Обґрунтовано чотириетапну комплексну розвивальну програму формування моральної культури майбутнього учителя іноземних мов та доведено логічність етапів. Висвітлено аспекти реалізації на практиці моделі формування моральної культури майбутніх учителів іноземної мови, а саме основні підходи в організації участі студентів у творчих групових проектах. Виділено п'ять основних критеріїв успішної діяльності в групах: позитивна залежність, підтримка, відповідальність, соціальна компетентність та власна оцінка. Обґрунтовано сутність та необхідність для успішного формування моральної культури майбутніх учителів іноземної мови так званих посад в групах: спікера, аналітика, презентатора, тайм-аутера, секретаря та координатора.

Ключові слова: моральна культура, майбутній учитель, проекти.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Інноваційні процеси, що відбуваються у вищих педагогічних навчальних закладах в останні роки, що обумовлені інтеграцією України до європейського освітнього простору, передбачають необхідність актуалізації завдань розвитку моральних якостей у майбутнього учителя як взірця для наслідування їхньої моральної поведінки підростаючим поколінням. Таким чином, формування моральної культури вчителя є актуальним завданням професійної підготовки.

Постановка проблеми обумовила **мету статті** – висвітлення практичних аспектів упровадження моделі формування моральної культури майбутнього вчителя іноземних мов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання теорії та практики формування особистості, її загальної і, зокрема, моральної культури висвітлено в наукових доробках К. Байші, Л. Бурдейної, І. Грязнова, О. Денищика, В. Діуліної, І. Зязюна, О.М. Кузнецової, В. Лозового, О. Олексюк, В. Плахтій, Г.Б. Полякової, О. Пометун, О. Савченко, Л. Хоружої.

У розгляді проблеми формування моральної культури на заняттях з іноземної мови мають велике значення дослідження зарубіжних методистів та лінгвістів (Amer A.A., Auernheimer G., Carrier M., Gates W.M., Grecia G.D., Janshof F., Kern R.R., Neuner G., Oxford R.L., Schwartz M., Virlacher A. та ін.). У викладанні іноземних мов у багатьох з них пріоритетним став інтеркультурний підхід, в основі якого лежить порівняння соціальних, культурних і мовних досягнень (цінностей) своєї країни і країни, що вивчається. Даний підхід є одним із шляхів вирішення проблем теорії і практики формування моральної культури майбутніх вчителів іноземної мови.

На думку відомих українських фахівців у галузі педагогіки, таких як Л. Вовк, В. Кремень, І. Бех, М. Євтух, Н. Миропольська, І. Зязюн, в країні настав час докорінно переглянути та переосмислити систему виховання, освіти і навчання та оновити зміст, форми і методи морального становлення особистості майбутнього вчителя іноземних мов.

Виклад основного матеріалу. Моральна культура педагога є найголовнішою передумовою не лише оволодіння педагогічною майстерністю, але й загального професійного самовдосконалення. Така закономірність зумовлена, зокрема, тим, що моральна культура майбутніх учителів є невід'ємною частиною духовної культури суспільства, студентська молодь покликана розширювати та примножувати її соціально-культурний зміст [1, с. 8].

Наявність розробленої нами моделі формування моральної культури майбутнього вчителя іноземних мов дозволяє у ході дослідження вирішити ряд проблем, а саме:

- поставити конкретну мету для викладачів і студентів, яку вони повинні досягти;
- здійснювати контроль за ефективністю процесу формування моральної культури;
- конкретизувати вимоги сучасної школи до моральної культури майбутніх фахівців та допомогти студентам усвідомити значення високого рівня її розвитку в подальшому професійному становленні;
- активізувати і зробити більш ефективною рефлексію студентів та їх спрямованість на саморозвиток.

Аналізуючи сучасний стан формування моральної культури майбутніх учителів іноземних мов та беручи до уваги процес оновлення вищої освіти, зроблено висновок, що модель формування моральної культури майбутніх учителів іноземних мов повинна включати систему компонентів, які являють собою об'єктивну і достатньо повну інформацію про мету, зміст, характер і результат діяльності майбутніх фахівців; науково-методичне забезпечення процесу формування та психолого-педагогічні умови його ефективності.

Для практичної реалізації моделі розроблено чотириетапну комплексну розвивальну програму формування моральної культури майбутнього учителя іноземних мов.

На **першому**, організаційно-адаптаційному здійснюємо актуалізацію та корекцію опорних знань і уявлень майбутніх учителів іноземних мов про особистісні та професійні якості педагога; стимулювання їх активності; поглиблення рефлексії власних якостей; формуємо емоційно-ціннісне ставлення до формування моральної культури, усвідомлення важливості цієї якості в учителя; здійснюється адаптація студентів до умов експерименту.

На **другому**, апробаційно-практичному здійснюємо розвиток умінь і навичок моральної поведінки студентів у практичній діяльності, наближеної до професійної на основі отриманих знань про моральну культуру.

На **третьому**, результативно-корекційному відбувається корекція моральної культури майбутніх учителів іноземних мов з урахуванням їх індивідуальних особливостей, встановлюється зворотний зв'язок між викладачами і студентами.

І, нарешті, на **четвертому**, творчому створюємо у співпраці зі студентом програму самовдосконалення моральної культури.

Досягти реального результату, а саме: сформованості моральної культури у майбутніх учителів іноземних мов допоможе моніторинг на кожному з етапів, зазначених вище. У контексті нашого дослідження моніторинг розглядається як безперервний процес науково обґрунтованого, діагностико-прогностичного спостереження за станом і розвитком моральної культури майбутніх учителів іноземних мов. Предметом моніторингу на кожному з етапів були не лише сформованість моральної культури, а і взаємозв'язки між її компонентами (інформаційно-змістовим, мотиваційно-чуттєвим та практико-діяльним). Аналіз результатів станів окремих компонентів моральної культури, які діагностувалися, давали уявлення про їх рівень в цілому або на певному етапі експерименту.

Пропонована нами модель найбільшою мірою дозволила запровадити інтегрований підхід до формування моральної культури майбутнього вчителя іноземних мов, який дозволив знайти оптимальне поєднання класичних та інтерактивних методів. У нашій моделі основний акцент зроблено на організацію плідної самостійної роботи студентів.

Наявність моделі формування моральної культури майбутніх учителів іноземних мов дозволяє в ході дослідження вирішити ряд проблем, а саме:

- поставити конкретну мету для викладачів і студентів, яку вони повинні досягти;
- здійснювати контроль за ефективністю процесу формування моральної культури майбутніх учителів іноземних мов;
- конкретизувати вимоги суспільства до моральної культури майбутніх учителів іноземних мов і допомогти студентам усвідомити значення високого рівня її розвитку в подальшому професійному становленні;
- активізувати і зробити більш ефективною рефлексію студентів і їх спрямованість на саморозвиток.

Процес формування моральної культури майбутніх учителів іноземної мов охоплює весь педагогічний процес, об'єднуючи навчання, позааудиторну діяльність, спілкування та діяльність студентів за межами навчального закладу. В процесі взаємодії викладач-студент та студент-студент поступово відбувається засвоєння майбутнім учителем іноземної мови основ моральних та духовних цінностей суспільства, формування свідомого позитивного ставлення до цього процесу.

Сприяття комплексному формуванню всіх складових моральної культури вдається лише під час поєднання аудиторної та позааудиторної роботи.

В процесі позааудиторної роботи проводимо консультації з приводу роботи студентів за індивідуальною траєкторією самовдосконалення; проблеми, що виникають під час роботи над творчими груповими проектами та планування наступного етапу; організація крос-культурної комунікативної діяльності.

Таку роботу проводимо лише з експериментальними групами, в контрольних організаціях навчально-виховного процесу здійснюється за традиційною методикою.

Суб'єкт-суб'єктна взаємодія, присутня під час роботи в групах, сприяє усвідомленню кожним студентом рівня моральності, допомагає взаємному збагаченню соціального досвіду, особистісних якостей, інтелектуальних здібностей тощо і є необхідним для розуміння та усвідомлення того, що кожен студент, як майбутній учитель несе велику відповідальність за майбутнє дітей.

За умов роботи в творчих групах (лабораторіях) студенти досягають успіхів у особистісному розвитку (до якого відноситься і моральна культура), засвоєнні знань, лише взаємодіючи один з одним. Вони зіштовхуються з необхідністю вербалізації своїх думок і аргументацією своїх висловлювань, вчать дивитися на поставлену проблему з іншого погляду і аналізувати інші, часто протилежні думки.

Можна виділити п'ять основних критеріїв успішної діяльності в групах:

1. **Позитивна залежність.** Успіх кожного залежить від сумлінності інших. Студенти вчать взаємній відповідальності і роботі в команді.

2. **Підтримка.** Студенти підтримують один одного безпосередньо. Вони обмінюються думками, джерелами та матеріалами, дають взаємну оцінку виконаній роботі з метою отримання спільного результату роботи. Вони роз'яснюють один одному новий матеріал і допомагають усунувати прогалини в знаннях.

3. **Відповідальність.** Кожен студент бере участь в роботі групи і вносить свій внесок у роботу над заданою проблемою. Кожен учасник несе відповідальність за результат групової діяльності, виконує посильну йому роботу, намагається зрозуміти сутність питання.

4. **Соціальна компетентність.** Студенти вчать взаємній довірі і повазі, чітко висловлювати свої думки в процесі спілкування і вирішувати можливі протиріччя і конфлікти.

5. **Власна оцінка.** Студенти вчать оцінювати власний внесок у успіх групової роботи, а також оцінювати спільну роботу групи з точки зору використовуваних методів роботи, знаходити причини невдач.

Під час такої роботи студенти в групі розподіляють між собою посади: спікера, аналітика, презентатора, тайм-аутера (для аудиторної роботи), секретаря, координатора, а також мають змогу самостійно за згодою групи придумати собі іншу посаду. Зупинимося на обґрунтуванні посадових обов'язків.

1. Спікер групи (може розподіляти ролі в межах групи; проводить інструктаж щодо мети, завдань і алгоритму виконання завдання; залучає до роботи всіх учасників; ініціює дискусію за змістом запропонованих пропозицій; пропонує учасникам висловлюватися по черзі; проводить попереднє голосування щодо запропонованих ідей; здійснює опитування членів групи відповідно до завдань; підбиває підсумок спільної діяльності; бере участь у обговоренні).

2. Аналітик (аналізує роботу учасників групи; зіставляє особистісний освітній продукт кожного з освітніми продуктами інших членів групи, порівнює, критично оцінює відповіді, пропозиції, допомагає групі розкрити сутність проблеми, спонукає до прийняття виваженого рішення; бере участь у обговоренні).

3. Презентатор (доповідає про результати роботи групи; представляє узгоджене рішення або результати власної діяльності кожного учасника чи найбільш доцільного варіанту; представляє сукупний освітній продукт; аргументує висловлені позиції; бере участь у обговоренні).

4. Тайм-аутер (стежить за часом виконання роботи, порушенням часу під час виступу презентатора та учасників групи; координує роботу всіх учасників і кожного зокрема, допомагає не відступати від розкладу і сконцентруватися на загальній проблемі; відповідає за регламент; бере участь у обговоренні).

5. Секретар (веде записи результатів роботи групи, висловлених учасниками під час обговорення думок, пропозицій, ідей, нестандартних підходів; бере участь у обговоренні).

6. Координатор (організовує комунікативне співробітництво; допомагає конкретному членові групи, якщо в цьому є потреба; стимулює комунікативну активність учасників, переконує конструктивно критикувати, досягати рішень, компромісів, не відхилятися від завдань, шукати нові ідеї щодо розв'язання проблеми; підбадьорює, гармонізує психологічний комфорт групи, створює атмосферу творчого спілкування, позитивного настрою; бере участь у обговоренні).

Варто зазначити, що на початку роботи не між усіма студентами було присутнє співробітництво, що є необхідною умовою ефективності процесу формування моральної культури майбутніх учителів іноземної мови. Це було помітно на перших же консультаціях; між студентами не вдавалося досягти навіть компромісу, не кажучи вже про співробітництво; вони не могли розподілити обов'язки, під час обговорення планів роботи групи були помітні дискусії заради перемоги, а не результату. Всі розглянуті ситуації були наслідком відсутності у студентів належного рівня поваги до інших, великодушності, толерантності, що є показниками їх моральної культури. В межах нашої дослідно-експериментальної роботи важливим було досягти самостійного знаходження студентами причини такої ситуації. Тому ми задавали студентам навідні запитання: «Як Ви вважаєте: чому у вашій групі така ситуація?» (кожен студент називав винними всіх інших студентів), «Чи подобається вам така атмосфера в групі?» (негативно відповідали всі студенти), «А що, на вашу думку, потрібно змінити?» (кожен давав поради іншим).

Процес вдосконалення моральної культури – це внутрішній процес самостійних змін особистості. Проте, з досвіду відомо, що на практиці самостійна діяльність студентів – майбутніх учителів іноземної мови стосовно аналізу, оцінювання, планування вдосконалення рівня моральної культури є складним, тривалим та суперечливим процесом. Для його успішної реалізації потрібна стійка позитивна мотивація.

Сформувати таку мотивацію (або ж підтримувати, у випадку, коли вона вже сформована) допомагають: вивчення досвіду педагогів-новаторів (В. Шаталова, В. Сухомлинського, С. Ільїна, Ш. Амонашвілі, І. Волкова, М. Гузика, С. Лисенкової, М. Щетиніна, О. Захаренка та ін.) та перегляд сучасних педагогічних фільмів. Як свідчить досвід, студенти факультету іноземної філології рекомендовані педагогічні фільми починають переглядати спочатку, а потім – досвід педагогів-новаторів. Зумовлено це, в першу чергу тим, що зазначені фільми в оригіналі транслюються іноземною мовою і тому студенти, задля вдосконалення іноземної мови переглядають їх спочатку в оригіналі, а потім – з перекладом. Для студентів, у яких другою мовою після англійської є китайська, особливо цікавим є фільм «Карате-пацан», переглядаючи який, вони, окрім іншого, можуть доторкнутися до історичних та культурних особливостей Китаю. Аналогічно для студентів з другою арабською мовою підвищеним інтересом користується фільм «Діти небес»; французької – «Хористи».

Висновок. В результаті роботи студентів в творчих групах (лабораторіях) вдається кардинальним чином переорієнтувати ставлення студентів до майбутньої професії з негативного або байдужого на позитивне, а також підтримати позитивну мотивацію студентів, які цілеспрямовано вступали до педагогічного закладу, що безперечно позитивно сприятиме ефективному формуванню в них моральної культури.

Використані джерела

1. Донцов А. В. Моральна культура вчителя. (Монографія). Харків, 2008. 240 с.
2. Шикиринська О. В. Розвиток професійної комунікативної компетентності майбутніх учителів-філологів за допомогою використання інтерактивних методів навчання *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Слов'янська філологія: історія, сьогодення, перспективи»: статті, тези / відповідальна за випуск Г. В. Осінчук.* Умань, 2016. С. 170–178.
3. Vovk L., Kosharna N. Basic structures of the future teacher's intelligence and activity *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, V (60) / [Editor-in-chief: Dr. XéniaVámos].* Budapest: published by the support of Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe, 2017. Issue 135. P. 61–64.

Shykyrynska O., Petliaieva V.

PRACTICAL ASPECTS OF IMPLEMENTATION OF THE MODEL FOR FORMATION OF THE MORAL CULTURE OF FUTURE TEACHERS OF FOREIGN LANGUAGE

The relevance and practical significance of the solution of the problem of improving approaches to the formation of the moral culture of the personality of the future teacher of foreign languages are substantiated in the article. The basic components of the model of formation of the investigated concept are indicated.

The author substantiates four-stage of complex development program for the formation of the moral culture of the future teacher of foreign languages and proves logical stages: from the gradual complication of tasks, taking into account the previous level of moral culture through the gradual expansion of the individual participation of each student (from the choice of his own taste of "his role" in the implementation of the joint project in individual work and responsibility) to the consistent accumulation of experience of individual activity on the perfection of moral culture (from collective planning, conducting, analysis, design, presentation of work to an individual; from fully initiated, motivated, organized by a teacher to an individual).

The essence and content of monitoring of the concept under study at all stages of the developed program are considered. The aspects of realization in practice of the model for the formation of the moral culture of future teachers of a foreign language, namely the main approaches in organizing the participation of students in creative group projects, are covered. Five main criteria of successful activity in groups are singled out: positive dependence, support, responsibility, social competence and self-evaluation.

The essence and necessity for the successful formation of the moral culture of future teachers of a foreign language of so-called positions in groups: the speaker, the analyst, the presenter, the time-secretary, the secretary and the coordinator are justified.

The effectiveness of students' participation in creative groups (laboratories) is proved not only in the formation of the investigated concept, but also in personal development and the solid mastering of knowledge in a foreign language due to the collision with the need for verbalization of one's own thoughts and argumentation of statements, views on the problem posed on the one hand and analysis other, often of opposite opinions.

Key words: moral culture, future teacher, projects.

Стаття надійшла до редакції 03.06.2018 р.